Nro 2552.

CURRENDA X.

A. D. 1856.

Nr. prez. 195.

O stowarzyszeniu wzajemnych modłów.

W pierwszem sprawozdaniu Naszem o stowarzyszeniu kapłanów mającem na celu uproszenie świątobliwej godziny śmierci i zobopólne ofiarowanie Mszy św. po śmierci, umieszczonem w kurrendzie drukowanej VII. z d. 18. Sierpnia 1855. N. 221. prez. podaliśmy do wiadomości, że z końcem miesiąca Kwietnia 1855. stowarzyszenie rzeczone składało się z 273 kapłanów. — Z tych do 26. Kwietnia b. r. umarło 5, których imiona i nazwiska w czasie swym ogłoszone były, — zaś 1 kapłan przeniósł się za granicę Diecezyi; ubyło zatem 6 członków. Natomiast przybyło od Maja 1855 r. do stowarzyszenia 9 kapłanów a mianowicie:

1. JX. Biedrończyk Jan Ewang. kapelan lokalny z Ryczowa. 2. JX. Chowaniec Józef Wikary katedralny, oraz katecheta wyższego Gimnazyum w Tarnowie. 3. JX. Figwer Jan Senior XX. Wikarych przy katedrze w Tarnowie. 4. JX. Jaworski Antoni; 5. JX. Kolasiński Tomasz; 6. JX. Michałek Józef, Wikaryjusze przy Katedrze Tarnowskiej. 7. Szklarski Józef były Wikary przy katedrze w Tarnowie, a obecnie Pleban w Gawłuszowicach. 8. JX. Waluszak Mateusz Pleban z Lanckorony. 9. JX. Zieliński Józef Wikary z Myślenic.

Należy więc obecnie do stowarzyszenia w mowie będącego 276 kapłanów, o których nie wątpimy, że obowiązki na się przyjęte sumiennie i nabożnie wypełniali i nadal wypełniać zechcą.

Z Prezydium Biskupiego w Tarnowie dnia 30. Lipca 1856.

JÓZEF ALOJZY,
Biskup Tarnowski, Założyciel i Protektor Stowarzyszenia.

Nr. 2081.

Nr. 131. Rozporządzenie Ministerstwa Spraw wewnętrznych z d. 14. Lip. 1856 o uwolnieniu od wojska kandydatów stanu duchownego i laików kość. katol. wyjęte z Dzien. Praw Państw. Cz. XXXI. N. 16. wyd. 19. Lip. r. b.

„Jego C. K. Apostolska Mość, celem powszechnego i jednostajnego uregulowania dotychczasowych Postanowień o uwolnieniu od służby wojskowej kandydatów stanu duchownego i laików kościoła katolickiego, raczył Najwyższem Postanowieniem z dnia 9. Lipca 1856 r. Najłaskawiej zatwierdzić następujące Rozporządzenia, natychmiast w życie wchodzące:

Kandydaci stanu duchownego kościoła katolickiego bez różnicy obrządku, wolnymi zostają od służby wojskowej, jeżeli:

a) przyjętymi zostali od ordynaryusza dyecezyi do jego seminaryum jako alumni, albo

b) odbyli obłóczyny w zakonie, przez kościół aprobowanym, albo

c) poświęcają się naukom teologicznym w publicznym zakładzie naukowym, nie będąc wprawdzie przyjętymi do seminaryum lub klasztoru (externiści), wszelako wykazując się zapewnieniem przełożonego dyecezyi, iż przyjąć ich chce po ukończonych studyach do stanu kleryków dyecezyi swej, oraz zaświadczeniami studyów, z których poznać się dało, iż jako externiści w ostatnich dwóch półroczach studyów swych oprócz dobrej klasy z obyczajów, ze wszystkich przedmiotów naukowych obowiązkowych otrzymali przynajmniej pierwszą klasę postępową;

d) równego uwzględnienia doznawać będą także i ci kandydaci stanu duchownego obrządku greckiego, którzy studya swe teologiczne już ukończyli, lecz wyświęcenia jeszcze nie odebrali, jeżeli się wykażą świadectwem ordynaryatu swego, iż są jeszcze klerykami dyecezyi jego.

Uwolnienie od służby wojskowej przysłużać będzie także i braciszkom zakonów, przez kościół aprobowanych, a to nie tylko po złożeniu profesu, lecz nawet podczas nowicyatu.

Kandydaci stanu duchownego i braciszkowie zakonni, którzyby, nim jeszcze odbyli wiek, wojskowości ulegający, obrali sobie inny zawód życia, lub nie dopełnili warunków uwolnienia wojskowego, niniejszém ustanowionych, podlegać będą wojskowości w tej klasie wieku, do którejby wciągnieni byli, gdyby im nie przysłużał był tytuł uwolnienia, do któregoby się odwoływali.“

Nr. 2173.

Editio Partis II. Pontificalis Romani publicatur venalis.

Typographia Duyleana Salisburgii Partem II. *Pontificalis Rom.* complectentem ritus *imponendi primarium lapidem, consecrandi Esiam nec non Altare,* in compendium redactam edidit venalemq. exponit, nimirum 1. Exempl. consutum 50 kr. in tela compactum 1. fl. 10 kr. in corio cum deauratione (Goldschnitt) 1 Rh. 40 kr. sine deauratione 1 Rh. 20 kr. C. M. quod compendium Presbyteris ad functiones ejusmodi assistentibus exoptatum usum suppeditare poterit.

Nr. 2224.

Praenumeratio operis periodici: Magazin für kathol. Kirchenrecht publicatur.

Juxta Programa adjacens ·/. pro resp. offo Dec. Clariss. Professor juris Estici & Oeniponti (Insbruck) L. B. de Moy. de Sons in consotiatione cum aliis viris litteratis editurus est opus supra citatum, per tomulos 12. quorum singulus omni mense prodibit, e 4 philuris constans, qui tomuli 2. tomos annue efficient. Pretium prænumerationis 6. Rh. C. M. annunciatur. Insuper materia-

lia, elucubrationes ad hocce perutile opus, quæ condigne honorabuntur, a viris hoc in negotio versatis expetuntur. Reliqua in Programmate ipso Ven. Clerus legere haud gravabitur.

Nr. 2469.

Conciones Dominicales venales.

D. Jos. Feitzinger Bibliopola Bialensis 1. Tomum Concionum Dominicalium *(Kazań niedzielnych K. E. Wodzińskiego)* abhinc approbatum Cracoviæ imprimendum curavit.... spemq fovet, fore ut Ven. Clerus opus hocce coëmptione protegat. Ejus precibus flexi, nec non operis utilitate Confratrumq. commoditate moti; nulli dubitamus, quin nuntium de pervulgatione memorata emittamus, opusq ipsum recommendemus.

Nr. 2378.

Collectio pro reaedificanda Ecclesia in Gams commendatur.

A. R. Martin. Durgiai Parochus in Gams, Diœceseos St. Gallen in Helvetia, licentiam ab A. C. R. Ministerio colligendi quotas pro reædificando templo ruinis minante angustoq in commodum Communitatis 1800 animas numerantis, paupertate pressæ, Acatholicis undiq circumdatæ, ita ut nulli vicino Catholicorum cœtui associari queat, consecutus et ab Eminentissimo Pro-nuntio Viennensi Cardinali Viale Prela, cunctis recommendatus, Nobis enixe supplicat, quatenus in Diœcesi collectionem hunc in finem publicemus. Zelo dilatandi Regnum Dei ducti, iterum Venerabilem Clerum per præsentes excitandum censemus ad collectionem eatenus in Parochiis Suis instituendam, cujus resultatum ad finem m. *Nov.* a. c. Nobis mediante resp. Decano pandere haud gravetur.

In objectis scholarum Gymnasialium.

Nr. 2465.

Aufforderung zur Übersetzung des erschienenen Handbuches der Kirchengeschichte für die VIII. Gymn. Klasse.

Das Comite der Wiener bischöflichen Versammlung vom Jahre 1849 beehrt sich dem Hochwürdigsten Ordinariate zur Kenntniß zu bringen, daß es in Folge des für die Verfaßung von zweckmäßigen Religionslehrbüchern für Gymnasien ausgeschriebenen Conkurses und in Vollmacht seiner Hochwürdigsten Herrn Comittenten dem vom k. k. Hofkaplan Dr. Joseph Fessler verfaßten Hanbuche der Kirchengeschichte den Preis zuerkannt habe, und daß der Druck der ersten Abtheilung dieses Handbuches im September l. J. vollendet sein werde, so daß dessen Einführung als Lehrbuch in der 8. Gymnasialklaße schon mit Beginn des Schuljahres 1856/57 Platz greifen kann.

Die Übertragung dieses Lehrbuches in die polnische Sprache wäre höchst wünschenswerth. Daher Sämmtliche Dekanatsämter hiermit aufgefordert werden, dieser rühmlichen Aufgabe gewachsene Priester anzueifern und Diejenigen, welche sich als bereitwillige Übersetzer anmelden werden, Uns alsbald anzugeben.

Vom bischöflichen Consistorio. Tarnow den 25. September 1856.

Nr. 2514.

Nr. 151. Rozporządzenie W. Ministerstwa Wyznań i Oświecenia z d. 19. Lip. r. b. z Dziennika Praw Państwa Cz. XXXVIII. N. 146 wyd. 27. Sierp. r. b. względem stanowiska katolickich Nauczycieli religii w Gimnazyach.

Najwyższemi Postanowieniami z dnia 6. Kwietnia i 7. Lipca 1856 r. raczył Najjaśniejszy Pan, Jego C. K. Apostolska Mość, Najłaskawiej uchwalić ustanowienie stanu katolickich nauczycieli religii tudzież ich należytości, przy gimnazyach, utrzymywanych ze skarbu lub funduszów udotowanych.

Na zasadzie tak Najwyższych Postanowień tych, jako też konkordatu z dnia 18. Sierpnia 1855 r. Artykuł VII, wedle którego, co się tyczy ustanowienia nauczycieli religijnych po gimnazyach, te Rozporządzenia w mocy zostają, jakie na podstawie wniosków biskupów, w roku 1849 w Wiedniu zgromadzonych, swego czasu wydane zostały, w uzupełnieniu Rozporządzenia z dnia 16. Września 1855 r. o złożeniu ciał nauczycielskich gimnazyalnych (Dziennik Praw Państwa, Nr. 180, Punkt 1) stanowi się, co następuje, a zarazem traci niniejszem moc swą Rozporządzenie z dnia 28. Czerwca 1850 r. (Dziennik Praw Państwa, Nr. 265).

1. Nauka religii w gimnazyach ośmioklasowych udzielaną być może albo przez jednego katechetę albo przez dwóch, a to przez jednego w niższych, przez drugiego w wyższych klasach gimnazyalnych.

W ostatnim razie poświęcają się albo obaj tylko nauce religii, albo każden z nich przyjmuje także jeszcze, po osiągniętem uzdolnieniu, część nauki w innych zawodach naukowych obowiązkowych.

Gdzie jest dwóch nauczycieli religii ustanowionych, tam także miewane będą przez nich exorty w niedziele i święta oddzielnie do uczniów gimnazyum wyższego i niższego. Jest tylko jeden katecheta ustanowionym w gimnazyum ośmioklasowym, natedy wyznaczoną zostanie remuneracya o 150 złr. tym końcem, ażeby inny ksiądz jako exortator ustanowionym być mógł dla uczniów gimnazyum niższego lub wyższego.

W gimnazyum cztero-klasowem ustanowionym zostanie jeden nauczyciel religii, który na wszelki sposób także exorty do uczniów miewać będzie, bez różnicy, czy zajmuje się nauką w innych wydziałach naukowych lub nie.

2. Jeżeli ustanowionym jest tylko jeden nauczyciel religii w gimnazyum ośmio-klasowem, wówczas należy mu się pełna, w dotyczącem gimnazyum usystemizowana płaca nauczyciela gimnazyalnego, z prawem normalnego posunięcia się na wyższy stopień płacy wraz z prawem do dodatków dziesięciorocznych i płacy spoczynku.

Toż postanowienie co do płacy znajduje zastósowanie także w tym przypadku, gdy jest dwóch nauczycieli religijnych ustanowionych, z których każdy oprócz nauki w religii udziela także nauki w innych wydziałach naukowych obowiązkowych.

Są dwaj nauczyciele z wyłącznem użyciem do nauki w religii ustanowieni, wów-

czas pobiera każdy płacę stałą, jaka dawniej usystemizowaną była dla katechetów w gimnazyach sześcioklasowych, to jest po 500 złotych reńskich w gimnazyach trzeciej,— po 600 złotych reńskich w gimnazyach drugiej,— po 700 złotych reńskich w gimnazyach pierwszej klasy, tudzież po 800 złotych reńskich w gimnazyum terezyańskiem i akademickiem w Wiedniu; obaj mają nadto prawo do usystemizowanych dodatków dziesięciorocznych i do płacy spoczynku, nie zaś do posunięcia na wyższy stopień płacy.

W gimnazyum czteroklasowem pobiera nauczyciel religii złotych reńskich 500 lub 700 płacy, w miarę tego, czy zajmuje się tylko nauką religii, lub obok tej także w innych zawodach naukowych wedle uzdolnienia swego nauczycielskiego.

Co się tyczy rangi i stanowiska w ciele nauczycielskiem, nie ma żadnej różnicy między nauczycielami religijnymi i innymi nauczycielami gimnazyalnymi

3. Która z pomienionych trzech modalności ustanowienia (§. 1.) w każdem gimnazyum zastósowanie mieć będzie, orzeczonem będzie w każdym pojedynczym przypadku przez Ministerium Wyznań i Oświecenia w miarę okoliczności i potrzeby, tudzież na podstawie wniosku, objawionego ze strony dotyczącego Ordynariatu biskupiego, przyczem na uwadze mieć należy, iż przyjęcie nauki w innych wydziałach naukowych i zawisłe od tego wymierzenie należytości (§. 2.) w gimnazyach ośmioklasowych miejsce mieć może tylko, jeżeli *obaj* nauczyciele religijni stósownie do Postanowień ustawy o examinach ukwalifikowani są dla innych zawodów naukowych (§. 4), do których w dotyczącem gimnazyum, ze względem na potrzeby naukowe i przy zachowaniu stanu usystemizowanego nauczycieli i płacy, użytymi być mogą. Przetoż także, gdzie tylko jeden nauczyciel religii ustanowionym został dla wszystkich ośmiu klas, obok niego drugi wtenczas tylko może być ustanowionym, jeżeli warunki, co dopiero wskazane, znajdują się udowodnione.

4. Uzdolnienie do udzielania nauki religii rozpoznawa biskupi Ordynariat tej dyecezyi, w której się gimnazyum znajduje, za pomocą piśmiennego i ustnego examinu konkursowego, który po uprzedniem rozpisaniu w dyecezyi w Ordynariacie będzie odbytym, i do którego pytania przez biskupa ustanowione będą.

Uzdolnienie do udzielania nauki w innych wydziałach naukowych wykazanem będzie wedle obowiązujących w tej mierze Rozporządzeń, przed komisyą examinacyjną, dla kandydatów nauczycielstwa gimnazyalnego ustanowioną.

Rozumie się samo przez się i odpowiada myśli Postanowienia §. 3. iż stanowcze użycie nauczycieli religii w innych także przedmiotach naukowych zawisłem jest od przyzwolenia Biskupa.

5. Jeżeli zawakuje posada nauczyciela religijnego, wówczas dyrektor gimnazyum doniesienie o tem uczynić ma do Władzy Krajowej, a zarazem do dotyczącego Ordynariatu biskupiego, z nadmienieniem, dla których klas odeszły nauczyciel religii był ustanowionym, i czy także w innych zawodach naukowych i w których nauki udzielać miał.

6. Dotyczący Biskup wymieni drogą Władzy Krajowej Ministerstwu przy zakomu-

nikowaniu aktów examinu na nauczyciela religii tego kandydata, którego uznał za najzdolniejszego w zawodzie naukowym religijnym na podstawie examinu konkursowego. Jeżeli przeciw ustanowieniu wymienionego nie zachodzi żadna trudność, nie odstąpi się od propozycyi Biskupa; jeżeliby zaś szczególne stósunki wymagały odstąpienia od wyboru Biskupa, wówczas porozumienie z nim nastąpi, atoliż ustanowionym być może na nauczyciela religii zawsze tylko kapłan, przez Biskupa za zdolnego uznany.

7. Do nauczycieli religijnych, co się tyczy ich stanowiska przeciw dyrektorom i Władzy Krajowej niemniej obowiązków i praw, z ich ustanowienia wynikających, znajdują zastósowanie przepisy, względem nauczycieli gimnazyalnych w ogólności istniejące, o ile nie uzasadniają wyjątku wyraźne Rozporządzenia. Mają oni przeto odbyć także prowizoryum trzyletnie, dla nauczycieli gimnazyalnych przepisane, nim rościć sobie będą mogli te prawa, jakie wynikają tylko z ustanowienia stanowczego. W końcu trzylecia tego, winna Władza Krajowa po sprawdzeniu dyrektora gimnazyum, zasiągnąć opinii Biskupa, i wedle tego, równie jak i na podstawie własnych doświadczeń swoich, przedłożyć wniosek przepisany.

Żaden nauczyciel religii nie może udzielać dalej nauki religii, jeżeli mu własny Biskup odebrał upoważnienie do tego.

8. Ponieważ urządzenie nauki religii, co się tyczy uszykowania głównych jej części, jej rozdzielania na pojedyncze klasy, tudzież książek naukowych, używać się mających, w harmonii zostawać musi z całym planem naukowym, a przeto ustanowionem będzie przez wzajemne porozumienie się Biskupów z Władzami Rządowemi, rzeczą będzie dyrektorów gimnazyalnych czuwać nad tem, ażeby nie odstępywano dowolnie od przepisowego urządzenia pod względem punktów oznaczonych.

W tychto granicach mają nauczyciele religijni, co się tyczy traktowania ich wydziału naukowego, zasięgać poleceń bezpośrednio od Biskupa swego, i tylko pod względem przestrzegania ogólnych zasad dydaktyki podlegają kontroli dyrektora. Ich harmoniczne spółdziałanie z innymi nauczycielami szczególnej jest wagi dla dydaktycznych i pedagogicznych wyników całej nauki; obowiązkiem ich przeto bądzie dążyć ku temu i popierać takowe wedle sił swoich.

9. Jeżeliby o to szło, ażeby zmienione zostały ćwiczenia pobożności, ustanowione lub zwyczajowe, na zewnętrzny porządek gimnazyum wpływ wywierające, wówczas porozumie się w tej mierze Biskup z Władzą Krajową, która odpowiednie polecenia dyrektorowi gimnazyalnemu wydać winna. Gdyby jednak Władza rzeczona trudności znajdowała, odpowiedzieć w tym względzie życzeniu Biskupa, natedy o tem doniesienie uczynić należy do Ministerstwa Wyznań i Oświecenia.

Nie ma prawa ani nauczyciel religii, ani dyrektor gimnazyalny, przedsiębrać lub dozwolić zmiany w ustanowionych lub zwyczajem dawnym zaprowadzonych ćwiczeniach pobożności bez zlecenia przełożonych swoich.

10. Wedle powyższych Postanowień traktowani być winni co się tyczy stanowiska

ich także ci nauczyciele religii, którzy od roku 1850 stósownie do Rozporządzenia z dnia 28. Czerwca 1850 r. ustanowieni zostali. Policzony im być ma przeto czas służby, w temto ustanowieniu przepędzony, choćby tylko za prowizoryczne uważanem było, w przyszłych prawo-roszczeniach do dodatków decennalnych i do płacy spoczynku, a onym nauczycielom religii, których funkcye im nadają prawa do postąpienia na wyższy stopień płacy (§. 2), także pod względem postąpienia tego, od tej chwili, w której rzeczone funkcye przejęli.

Hrabia **Thun** m. p.

In Schulsachen.

Nr. 896.

Wahrnehmungen bei der letzten Schulbereisung.

Das Hochl. k. k. Landes-Präsidium hat mit h. Erlaße v. 4. Sept. l. J. Z. 5075 hieher bedeutet, bei Gelegenheit der gegen Ende des abgelaufenen Schuljahres vorgenommenen Visitation der Hauptschulen sei unter anderu auch die Wahrnehmung gemacht worden, daß die gesetzlichen Bestimmungen den Besuch des Wiederholungsunterrichtes betreffend, nur an 2 Hauptschulen genau beobachtet werden, was großenteils das Verdienst der betreffenden weltlichen Ortsschulaufseher. An den übrigen Hauptschulen wird dieser Unterricht sehr vernachläßigt und es kamen viele Fälle vor, daß Lehrjungen, die schon lange beim Gewerbe sind, erst bei der während der dießfälligen Schulbereisung vorgenommenen Prüfung, oder kurz vor derselben, in der Schule eingeschrieben wurden. Auch fehlt es nicht an Beispielen, daß Lehrjungen ohne Beibringung des Zeugnißes über den Besuch des Wiederholungsunterrichtes und der Christenlehre gegen die ausdrücklichen Vorschriften frei gesprochen wurden.

Aus der fräglichen mit den Lehrjungen vorgenommenen Prüfung hat sich fast überall ein sehr ungünstiges Resultat herausgestellt, es gab hie und da Lehrlinge, die noch keine Buchstaben kennen, und nur wenige, die es bereits zu einem fließigen, verständigen Lesen gebracht haben. Wegen Vernachläßigung der Christenlehre bewiesen viele Lehrjungen, eine gänzliche Unkenntniß, selbst in den wichtigsten Glaubenswahrheiten.

Zur Heranbildung eines intelligenteren und ehrlicheren Gewerbsstandes ist es unumgänglich nothwendig, daß die diesfalls bestehenden Vorschriften und zwar Studien-Hofkommissions Dekret vom 2. August 1823 Z. 4931, vom 17. September 1836 Z. 5626 und 11. Februar 1838 Z. 863 (§. 311 der pol. Schulverfassung) mit aller Strenge durchgeführt werden, in welcher Beziehung unter Einem die Kreisbehörden entsprechend erinnert werden. Anbelangend die Abhaltung des Wiederholungsunterrichtes und der Christenlehre wird das hochwürdige bischöfliche Consistorium ersucht, die entsprechenden Vorkehrungen treffen zu wollen, daß der Wiederholungsunterricht an allen Haupt- und Trivialschulen, und zwar an ersteren, wenigstens in zwei Abteilungen mit Rücksichtnahme auf die Vorkenntniße der Lehrjungen, durch die unterstehenden Lehrer, die Christenlehre aber durch den Ku-

ratklerus ebenso pünktlich, als zweckmäßig vorgenommen werde. Zur Erzielung eines zahlreichen und nützlichen Besuches der Wiederholungsschule würde viel beitragen, wenn diesem Unterrichte stets auch der weltliche Ortsschulaufseher und einer der Zunftvorsteher abwechselnd beiwohnen möchten, worauf durch die unterstehenden Bezirksämter einzuwirken, die k. k. Kreisbehörden unter Einem aufgefordert werden....

Es wird die Klage erhoben, daß die wenigsten Lehrjungen mit Schulbüchern versehen sind, weßhalb das Resultat der Wiederholungsschule auch in dieser Beziehung kein befriedigendes sein kann.Es erscheint eben so billig als gerecht, daß jeder Lehrherr seinem Lehrjungen, der ihm so viele Jahre unentgeltlich arbeitet, die nöthigen Schulbücher, welche ohnehin so wolfeil sind, aus eigenem anschaffe....

Ferner hat der Herr Landes-Präsident anher bedeutet, Hochderselbe habe aus einer ämtlichen Verhandlung die erfreuliche Überzeugung erhalten, daß das Volksschulwesen in den westlichen Kreisen Galiziens sich eines allmähligen Aufschwunges zu erfreuen beginne. Die Leistungen des Lehrpersonales an den meisten Hauptschulen waren im abgelaufenen Schuljahre viel befriedigender, als im Schuljahre 1854/5; auch sämmtliche Distrikts-Schulaufseher und viele Ortspfarrer waren eifrigst bemüht, den Unterricht in extensiver und intensiver Richtung zu heben.

Bei dieser Gelegenheit hat der Herr Landes-Präsident diesem B. Amte nachfolgende Mittheilungen zur Verlautbarung herabgegeben.

„In der Volksschule darf das Moment der Erziehung nicht außer Acht gelassen werden, welches wesentlich darauf beruht, daß der Schuljugend schon von den ersten Jahren an echt religiöse und moralische Grundsätze eingeprägt werden.

Nicht nur dem Katecheten, sondern auch dem Lehrer für die profanen Gegenstände bieten sich hiezu sehr viele Gelegenheiten dar. Namentlich ist es der Leseunterricht, welcher, zweckmäßig behandelt, zur Erreichung des obigen Zieles sehr geeignet erscheint. Viele Lehrer haben die Tragweite dieses Leseunterrichtes, der stets mit dem Anschauungsunterrichte in Verbindung zu setzen ist, ganz richtig aufgefaßt; manche hingegen begnügen sich mit dem mechanisch flüssigen Lesen, ohne in das Sachliche des Gelesenen, in die darin ruhende Wahrheit oder Moral tiefer einzudringen.

Es ist zu wünschen, daß jeder Volksschullehrer sein Hauptaugenmerk auf eine richtige Behandlung des Leseunterrichtes hinlenke, um ein bedächtiges Lesen mit richtiger Auffassung des Inhaltes zu erzielen.

Ein vorzügliches Mittel der Erziehung ist der Gesang, welcher Gemüth und Herz veredelt, daher auch das h. Unterrichts-Ministerium mit Erlaß vom 23. März 1855. Z. 10299 (§. 2.) angeordnet hat, den Gesang an den 4 klassigen Hauptschulen zu üben.

Nach dem Visitationsberichte wurden an den Hauptschulen, mit Ausname 1. von. . . im Gesange verflossenes Schuhljahr sehr erfreuliche Resultate erzielt, und es ist nur zu wünschen, daß der Gesangunterricht im nächsten Schuljahre an allen Haupt-

und Trivialschulen mit möglichst großem Eifer betrieben werde und daß an diesem Unterrichte auch die weibliche Jugend, ferner dort, wo Unterrealschulen bestehen, auch die Schüler derselben Theil nehmen.

Dabei muß jedoch bemerkt werden, daß es nicht so sehr um einen künstlichen Gesang, als vielmehr um einen schönen, erbaulichen Kirchengesang zu thun ist, an welchem sich die ganze Schuljugend beteiligen soll.

An der Hauptschule in Bochnia hat es von der bisherigen Ertheilung des Gesangunterrichtes durch den Gimnasiallehrer Zygadlowicz sein Abkommen und den Gesangunterricht hat in Zukunft jeder Klassenlehrer zu übernehmeu.

Außer den Kirchengesängen können mit der Schuljugend auch weltliche Lieder, jedoch nur unbeanständeten Inhalts einstudiert werden.

Obwohl die Fortschritte der Schüler in der deutschen Sprache den inspicirenden Schulrath bei der letzten Visitation mehr als im Schuljahre 185$^{4}/_{5}$ zufrieden stellten: so bleibt doch in diesem Unterrichtszweige noch sehr viel zu wünschen übrig, weßhalb ich das hochwürdige bischöfliche Konsistorium höflich ersuche, auf genaue Beobachtung der dießfälligen, in dem h. Ministerial-Dekrete vom 5. Februar 1856. 13109/393 enthaltenen Bestimmungen, die dem hochwürdigen bischöflichen Konsistorium mit h. o. Erlaße vom 11. März 1856. Z. 4211 mitgeteilt wurden, zu dringen. . . .

Im abgelaufenen Schuljahre soll sich das an einigen Schulen teilweise eingeführte System des Alternirens der Lehrer unter einander als sehr zweckmäßig und vom besten Erfolge begleitet herausgestellt haben; an denselben wäre daher, wo es sich nur ohne Nachteil für den Unterricht thun läßt, auch in Hinkunft fest zu halten.

An einigen Orten ist die Wahrnemung gemacht worden, daß die Direktoren ihre Aufgabe gelöst zu haben glauben, wenn sie nur den Verpflichtungen als Klassenlehrer nachkommen, ohne sich den anderen Theil ihrer Aufgabe, die umsichtige und zweckmäßige Leitung der ihnen anvertrauten Lehranstalt ernstlich angelegen sein zu lassen.

Es gehört zu den vorzüglichsten Obliegenheiten des Direktors, sich von den Leistungen der ihm untergebenen Lehrer und den Fortschritten der Schuljugend durch häufiges Hospitiren (Beiwohnen dem Unterrichte) zu überzeugen, vorgefundene Mängel in didaktischer oder pädagogischer Hinsicht durch eine zweckmäßige Belehrung zu beseitigen und im Falle der Unzulänglichkeit dieses Mittels beim vorgesetzten Amte Abhilfe zu suchen.

Dieses Hospitiren kann der Direktor, während in seiner Klasse der Religionsunterricht erteilt wird, vornehmen, dasselbe wurde übrigens auch durch das an den meisten Hauptschulen bereits eingeführte Institut der Lehrgehilfen sehr ermöglicht. Auch an den mit Unterrealschulen verbundenen Hauptschulen, wo der Direktor gleichzeitig Materienlehrer der Unterrealschule ist, kann dieses Hospitiren dort, wo bereits ein dritter Lehrer für die Unterrealschule dotirt ist, keinen Schwierigkeiten unterliegen.

Die Lehrer sollen in ihrer Ausbildung nicht stehen bleiben; sie sollen sich vielmehr mit den Fortschritten in didaktischer und pädagogischer Beziehung nach Thunlichkeit vertraut machen und ihren Unterricht darnach einrichten. An einigen Hauptschulen wird der deutsche Sprachunterricht noch wie vor ungefähr 20 Jahren behandelt, so daß die Schüler, welche ins Gimnasium aufsteigen, wo schon die Resultate der neuesten Sprachforschungen benützt werden, in der ersten Zeit mit großen Schwierigkeiten zu kämpfen haben. In dieser Beziehung ist es zweckmäßig, daß an den Orten, wo Gimnasien bestehen, die Lehrer der Hauptschule sich mit den Gimnasiallehrern wegen Behandlung der deutschen Sprachlehre ins Einvernehmen setzen, um einen gleichförmigen Unterricht in der deutschen Sprache zu erzielen. Als ein ausgiebiges Mittel zur Fortbildung der Lehrer hat die k. k. Landesregierung schon wiederholt, die Zeitschrift „Der österreichische Schulbote" anempfohlen; welche man an einigen Schulen noch vermißt,... weßhalb für das Jahr 1857. dieses ebenso wohlfeile als nützliche Blatt wo möglich für jede Schule pränumerirt werde.

Ein anderes, zur Fortbildung der Lehrer und Hebung des Volksschulwesens förderliches Mittel sind die Lehrerkonferenzen, deren Abhaltung mit den h. o. Erläßen vom 14. August 1855. Z. 20874 und vom 13. Jänner 1856. Z. 33847 angeordnet wurde. Dieses so wohlthätige Institut wurde an einigen Hauptschulen noch gar nicht eingeführt; hin und da wird es sehr zweckmässig und mit dem besten Erfolge betrieben.

Es ist im Interesse des Unterrichtes zu wünschen, daß im nächsten Schuljahre die Lehrerversammlungen überall nach den Bestimmungen der eben zitirten h. o. Erläße mit aller Genauigkeit abgehalten werden....

Es ist ferner die unliebsame Wahrnemung gemacht worden, daß manche Lehrer oder Lehrerinnen sich größtentheils nur mit den fähigen Schülern rücksichtlich Schülerinnen zu beschäftigen, die minder Begabten dagegen zu vernachläßigen pflegen. Es ist nicht zu verkennen, daß Schüler von mittelmäßigen Geistesanlagen eine ausgiebigere Nachhilfe Seitens der Schule bedürfen, als talentvolle Schüler, daß aber auch Erstere bei anhaltendem Fleiße nach dem Zeugniße der Erfahrung sehr oft nützlichere Staatsbürger werden, als vorzüglich begabte Schüler, denen es gewöhnlich an Ausdauer und Festigkeit gebricht.

Ebenso wenig kann gebilligt werden, daß Lehrer, wie es hie und da geschieht, einen Unterschied der Schulkinder hinsichtlich des Standes oder der Vermögensverhältnisse der Eltern machen, und arme Kinder hierwegen den Reicheren nachsetzen.

Ein sehr ausgiebiges Mittel, den Fleiß zu belohnen und die Nachläßigkeit zu bestrafen, gleichzeitig aber auch die Jugend zu noch größerem Fleiße anzuspornen; bietet der Akt der feierlichen Klassenvorlesung am Schluße des Schuljahres, verbunden mit der Prämienaustheilung dar. An einigen Hauptschulen besteht dieser löbliche Gebrauch schon seit einiger Zeit, und es ist zu wünschen, daß derselbe an jeder Hauptschule eingeführt werde.

Nach dem mehr erwähnten Visitationsberichte wurden die meisten der visitirten Schulen schwach besucht. Das bischöfliche Konsistorium dringt nun auf genaue Beobachtung der mit h. o. Erlaße vom 11. März l. J. Z. 6529 intimirten Ministerialbestimmungen, den Schulbesuchzwang betreffend. Die Grundlage des dießfälligen Zwangsverfahrens wird die Schulbeschreibung sein, die (nach § 7 der erwähnten Minist. Bestimmungen) vor Anfang eines neuen Schuljahres vorzunehmen ist.

Es dürfte keinem Zweifel unterliegen, daß im Falle der Lehrer, der weltliche Ortsschulaufseher und endlich der Ortspfarrer den ihnen durch das Gesetz wegen Erzielung eines fleißigen Schulbesuches auferlegten Verpflichtungen pünktlich nachkommen würde, das Zwangsverfahren in vielen Fällen sich als überflüssig herausstellen möchte.»

Diese hochstelligen Mittheilungen werden Denjenigen, die sie betreffen, zur genauesten Darnachachtung hiemit ans Herz gelegt.

Vom bischöflichen Consistorium. Tarnow am 2. Oktober 1856.

N. 1026.

Methodik des Zifferrechnens erschienen.

Zu dem Uibungsbuche beim Rechnungsunterrichte für Schulen der III. und IV. Klasse, welches mit Ministerial Erlaß vom 29 Aug. 1853 Z. 7246 als Lehrbuch an Volksschulen vorgeschrieben wurde, ist im k. k. Wiener Schulbücherverlage eine metodische Anleitung erschienen, welche den Titel führt: «Methodik des Zifferrechnens in angemessener Verbindung mit dem Kopfrechnen. Eine Anweisung zum Gebrauche des Übungsbuches beim Rechnungsunterrichte für die III und IV Klasse der Volksschulen. Für Lehrer und Lehramtskandidaten. (Preis 21 kr.)»

Im Grunde Erlasses der hohen k. k. Landesregierung vom 23. September 1856, Zahl 23747 werden die Lehrer an den Volksschulen auf dieses Buch aufmerksam gemacht; auch ist sich dessen an Lehrbildungsanstalten zu bedienen.

Vom bischöflichen Consistorio. Tarnow am 2. Oktober 1856.

N. 1035.

Zwang hinsichtlich der Ergänzung der Congrua ausgesprochen.

Die hohe k. k. Landesregierung hat mit Verordnung vom 18. Sept. 1856, Zahl 26463 den Erlaß des hohen k. k. Unt. Ministeriums vom 15. Juli 1852, Zahl 5206, im Grunde dessen leistungsfähige, jedoch unwillfährige Gemeinden zur Erhöhung des Lehrergehaltes an bereits bestehenden Schulen bis zur Congrua, auch zwangsweise verhalten werden können, sämmtlichen k. k. Bezirksämtern durch die k. k. Kreisbehörden in Erinnerung gebracht.

Siehe: Cur. XII. ex 1852 Zahl 688 in S. S.

Continuatio de alio manuum sub Missa &c. motu &c. in Cur. VII, VIII et IX a. c. interrupto.

Manus quomodo componendae, quando sedetur sub Missa etc.

Juxta Rubricistas sacerdos, et Ministri (Diaconus et Subdiaconus) quando ad *Gloriam* et *Credo*, vel *Concionem* .... sedent, *manus super genua expansas* habent decenter, i. e. super casulam, vel dalmaticam circa genua *palmas* manus tenent. Verum quid tunc,

quando palmæ sudore madent? Nulla desuper extat Rubrica.. prudentia nonnisi consuetudinem introduxit, ut tales palmæ vel frequenter abstergantur, vel sub Casula aut Dalmatica abscondantur. Alia rursus cautela adhibenda est a Ministris, qui manus ante pectus junctas tenent, ne sacer vestitus a madidis, seu sudantibus squalore inficiatur.

Sedent *erecti*, pedibus juxta se positis, non *volutantibus* aut in *transversum* collocatis.

Manus lavantur A. in Sacristia et B. ad Offertorium.

A. *Lavantur manus in Sacristia* jam ad abstergendas sordes eis nefors adhærentes; jam ad excitandam devotionem reverentiamq. quibus post sæculares occupationes accedendum ad celebrationem tanti Sacrificii, penes quam manus toties tantisper occupantur, attrectantes sanctissima, imo *Christum* Ipsissimum toties attingere permittuntur; jam ad eliciendum zelum conservandi aut consequendi puritatem animi sive conscientiæ. — Preciuncula ad hanc lotionem adhibita: *Da Dne! virtutem manibus meis ad obstergendam omnem maculam, ut sine pollutione mentis et corporis digne valeam Tibi servire*, juvat ad consequendum finem *spiritualem*.....

Hac in oratiuncula haud indubie exprimimus implicite hæc et similia: Tribue Dne! manibus meis, instrumentis animæ et corporis ad percussionem, attrectationem, arreptionem vetitorum tantam vim, ut sordes in eis ac reliquo corpore visibiles et invisibiles deterere valeant; largire mihi gratiam compunctionis sufficientem, accedente, quoties necessarium fuerit, confessione, qua omnes mentis ac corporis pollutiones valeam abluere.

Gavant. in Par. II. Tit. 1. sub *a* solummodo hæc desuper profert: *Lavat manus* ut spiritualiter mundet actus. *Innoc. III. Lib. 1. c. 49.* et propter reverentiam tanti Sacramenti, *Durad. supra C. 3.* Clariss. Hurter citatum Caput 49. Innoc. ita vertit: Hierauf wäscht er leiblich die Hände, damit er geistlich rein werde. Denn es sagt der Psalmist: »Unter den Schuldlosen will ich meine Hände waschen und werde an Deinem Altar stehen o Herr!« Er soll das göttliche Sakrament nicht durch unreine Hände beflecken, weil »wer unwürdig ißt und trinkt, sich selbst das Gericht ißt und trinkt.« »Mit ungewaschenen Händen zu essen, befleckt zwar den Menschen nicht; was aber durch den Mund von dem Herzen ausgeht, das besudelt den Menschen, als schlechte Gedanken, Mord, Ehebruch, Diebstahl, Hurerei, falsche Zeugnisse, Gotteslästerung; das sind die Dinge, die den Menschen besudeln.« Darum ist sorgfältig darauf Acht zu haben, daß nicht sowohl das Äußere der Hände, als vielmehr das Innere der Gedanken, von aller Unflätherei rein werde.

Nr. 2400.

Suffragiis ad aram piis commendatur

Ama A. R. Joannis Wilkosz Parochi Jajuszov. et Not. Dec. 15. Sept. a. c. demortui.

E Consistorio Episcopali,

Tarnoviae, die 14. Oct. 1856.

Josephus Alojsius,
Episcopus Tarnoviensis.

PAULUS PIKULSKI, Cancellarius.